

הרב משה הלוי סולובייצ'יק ומאבקיו ב"מועצת גדולי התורה" ו"אגודת הרבנים" בפולין

מאת: משה אריאל פוס

הרב משה הלוי סולובייצ'יק (להלן: הרמ"ס) נולד בוואלוזין בשנת תרל"ט לאביו הרב חיים (הרח"ס). בשנת תרס"א נשא לאשה את פשקע בת הרב אליהו הלוי פיינשטיין מפרוז'נא. בשנת תר"ע התמנה לרבה של ראסיין על מקומו של הרב אלכסנדר משה לפידות,¹ ובשנת תרע"ג עבר לכהן כרבה של חסלוביץ במקום גיסו הרב מנחם קרקובסקי. כנכדם של ה"בית הלוי" והרב רפאל שפירא חתן הנצי"ב מוואלוזין, וכבנו של הרח"ס, ניתן לטעון שהרמ"ס נולד לתוך המשפחה המיוחסת ביותר בישראל בשעתה. למדנותו, שקידתו והבנתו, ומשרות הרבנות החשובות להן זכה בתחילת שנות השלושים לחייו, הציבו אותו לכאורה על דרך סלולה למעמד מכובד ביותר בקהילה החרדית ובעולם הרבנות. נדמה כי מעטים היו מעלים על דעתם באותו הזמן שבתוך עשור בלבד יעמוד הרמ"ס בראש בית מדרש לרבנים בוורשה, ישתתף בכינוס ה"מזרחי" ויימצא בלב סדרה של מחלוקות ציבוריות חריפות מול רוב ההנהגה הרבנית של פולין וליטא. סדרה של אירועים דרמטיים בעשור זה אף היא תרמה את שלה. מלחמת העולם הראשונה פרצה בתרע"ד, והמצב בחסלוביץ הידרדר קשות. לאחר עליית הקומוניסטים לשלטון, עברה היהדות בחסלוביץ משבר ללא תקנה. בסוף המלחמה נפטר אביו, מורה דרכו. הרמ"ס נאלץ לעזוב את חסלוביץ והוצע לו על ידי סבו הרב רפאל שפירא לכהן בראשות ישיבת וולוז'ין המתחדשת. הוא הגיע עם משפחתו למינסק והספיק להשתתף בהלווית סבו הרב שפירא, אך האפשרות לכהן בראשות הישיבה נמנעה ממנו,² ובסופו של

תודתי לרב משה שוחט על עזרתו הרבה בעריכת המאמר והגהתו. כמו כן עליי להודות לרב יעקב יצחק הכהן מיללער ולפרופ' מלך שפירא על הערותיהם המשמעותיות, העצות שנתנו, והכול בתשומת לב גם לפרטים הקטנים.

¹ ראה ר"ג קמנצקי, *Making of a Godol*, ירושלים 2002, עמ' 1198–1213, 1217 בעניין האופן שבו מונה הרמ"ס לרב בראסיין, ההתנגדויות למינוי, והישיבה שהקים שם. יתכן והקשיים המצוינים שם הם אלו שגרמו לו לעבור כעבור מספר שנים לחסלוביץ.

² ראה S. Soloveitchik-Meiselman, *The Soloveitchik Heritage: A Daughter's Memoir*, N.J. 1995, pp. 188-189, 202, 226-227. סדר הזמנים נראה כך: בכ"ה ניסן תרפ"א פרסם הרב יוסף פיימר מכתב למערכת שבו קרא לכל צאצאי הרב חיים מוולוז'ין לבוא לוולוז'ין לקראת יום השנה המאה לפטירתו (י"ד סיון) ולטכס עצה לבנות את הישיבה ולהחזיר עטרה ליושנה (הצפירה, 95, 11.5.1921, עמ' 4). שמואל פריד, בעיתון המזרחי, מדווח בכ"ד בסיון תרפ"א כי הוועד להקמת הישיבה בחר את הרב יעקב שפירא והרמ"ס לראשי הישיבה

דבר כיהן דודו, הרב יעקב שפירא, כראש ישיבה בלעדי עם פתיחתה. בינתיים גם רבנות בריסק ניתנה לאחיו הצעיר הרב יצחק זאב (הריז"ס), והרמ"ס מצא את עצמו מיטלטל בדרכים ומגיע לפולין כמעט ערום ומחוסר כל.

כעבור תקופת טלטולים ארוכה הוצעה לרמ"ס הצעה מפתה – לעמוד בראש לימודי הקודש של בית המדרש לרבנים "תחכמוני" בוורשה, כאשר בראש הלימודים הכלליים בבית המדרש עמד ההיסטוריון הנודע, פרופסור מאיר בלבן.³ הרמ"ס קיבל את ההצעה ואף ויתר על משרת רבנות באנטפול שכבר התקבלה אצלו באותו הזמן.⁴ מינוי זה של הרמ"ס, בן הרח"ס, למוסד שיש בו לימודים כלליים והמזוהה עם ה"מזרחי" הפתיע רבים, ושימש אף כלי ניגוח בידי מתנגדיו בסדרת המחלוקות עליהן נסוב מאמר זה.⁵

(המזרחי, גליון 24, כ"ד סיון תרפ"ג, עמ' 5-4. תודתי לרב יעקב מילר על מקור זה ומכ"ג אדר תרפ"ב להלן). הרח"ע במכתב מיום ז' בתמוז תרפ"א מציין את הרמ"ס כאחד מראשי הישיבה המיועדים (רח"ע גרודזנסקי, אחיעזר: קובץ אגרות, בני ברק תש"ל, א, עמ' קלב), ואילו בט' בחשוון תרפ"ב כבר מדווח עיתון המזרחי על שיעורו הראשון של הרמ"ס בתחכמוני אבל בגוף הכתבה מתאר את הרמ"ס כמי שהיה רב בחסלוביץ "ונועד להיות ר"מ ביישיבת וולוז'ין שתפתח מחדש" (המזרחי, 10.11.1921, עמ' 6), ורק בכ"ג באדר תרפ"ב מדווח העיתון על פתיחת ישיבת וולוז'ין זמן קצר לפני כן בראשות הרב יעקב שפירא בלבד (המזרחי, כ"ג אדר תרפ"ב, עמ' 6). דהיינו הרמ"ס לא המתין לפתיחת הישיבה ולקח את התפקיד בתחכמוני עוד קודם לכן, אבל כנראה כבר הבין שלא יתנו לו בפועל לקבל את המינוי לכשתפתח הישיבה.

³ על בית המדרש "תחכמוני" ראה י' מישאל, 'בית מדרש לרבנים תחכמוני בוורשה', בתוך: מוסדות תורה באירופה, בעריכת ש"ק מירסקי, ניו יורק תשט"ז, עמ' 585-603.

⁴ ראה מייזלמן לעיל הערה 2 עמ' 202-205 ואנטופול – ספר יזכור עמ' 79.

⁵ שמואל זקיף מספר ש"החפץ חיים" פעל נגד התחכמוני ונגד מעורבותו של הרמ"ס בו, וכתב מכתב לרמ"ס שבו אמר לו שהוא נותן יד לפושעים. זקיף מוסיף ומספר על מפגש שהיה לו בעניין זה עם ה"חפץ חיים" שבעקבותיו (לטענתו) הפסיק ה"חפץ חיים" לפעול כנגד המוסד והרמ"ס (גולה ומולדת, תל אביב תש"ה, עמ' 35-36 הובא על ידי הרב בצלאל דבליצקי). כמו כן בספרו של הרב חיים שמואל גליקמן, מפיהם ומפי כתבם, קרית יואל תשס"ז, עמ' לט, מופיע תיאור של תגובתו החריפה של רח"ע למינויו של הרמ"ס לראש מתיבתא ב"תחכמוני" מפי הרב רפאל זלמן הכהן לוין. אמינותו של הספר הנ"ל נמוכה ביותר, ורק בקטע הרלוונטי, כל העובדות המצוינות אינן נכונות. גם השפה וצורות הביטוי המיוחדות שם לרח"ע, אינן תואמות שום תיאור אחר של הרח"ע הידוע לנו. עם זאת, אין זאת מן הנמנע שאכן הרח"ע ראה במינוי זה "יריקה בפנים" של הרח"ס ומעשה שטות.

הרב ניסן וקסמן מתאר כיצד עבר לישיבתו של הרב ברוך דוב את ר' משה סולוביצקי שנחשב בעיניו בקיץ תרפ"ג, בדיוק בתקופה שבה התעורר הפולמוס על אודות מועצת גדולי התורה אשר יתואר להלן, והוא מתאר איך הרמ"ס הגיע באותו הזמן לישיבה ששכנה בלוקישוק, וילנא, ורב"ב הזמין את הרמ"ס להרצות שיעור בישיבה:

שמע המשגיח הזה על הזמנתו של ר' ברוך דוב את ר' משה סולוביצקי שנחשב בעיניו כנוטה קצת להשקפת מפלגת "המזרחי". המתיק סוד עם תמידיו העוקבים אחריו ושלחו משלחת לר' ברוך דוב להניע אותו מהזמנתו את ר' משה. בהגיעם לביתו וכשמוע ר' ברוך דוב את דבריהם התפרץ באנחות, בצעקות ובבכי: "אוי לי ואי לנפשי שהגעתי בימי זקנתי